

Сенсація знічев'я

Василь Гайворонський (Гайдарівський)

Моє перше враження від Нью-Йорку було таке, ніби опинився на величезному залізничному двірці, де безліч людей поспішає, квапиться, метушиться, щоб не запізнитися до свого потягу, що ось-ось має рушати.

Я сновигаю серед тих пойнятих поспіхом людей, намагаючись нікому не заважати, й уникаю випадкових поштовхів і штовханів. Адже їхати мені нікуди, ніхто й ніде мене не чекає, і гірше, я взагалі тут зайвий, мов стовп, навіщось поставлений серед рухливої вулиці.

Але спостерігачем мені довго бути не довелось. Треба ж якось влаштуватися, шукати собі працю. І розпочались перегони вправи. Мені вже здавалось, що всі мешканці цього міста спеціально умовились скрізь мене випередити.

Знайти в Нью-Йорку роботу наприкінці 1949 року, коли пароплав за пароплавом висипав на берег живий вантаж недавніх одержувачів таборової юшки, справа була надто складна.

Від своїх нових колег я набув певних інформацій, як шукати роботу, і користуючись ними, уже не мусив співати: "Піду та сяду в зеленому саду, чи не прийде щаслива доля та до мене на пораду". Щоранку, ще затемна, купував три газети — німецьку, польську та російську — виписував з них деякі адреси і негайно вирушав у дорогу.

Але скрізь з'являвся свинячий голос.

Лише в одному місці синиця була затріпотіла в моїй жмені. Німецька газета повідомляла, що ковбасня герра Шварта потребує вантажника, помивача начиння, прибиральника, тобто майстра на всі руки. Серце моє сказало мені, що працю я вже маю.

Упевненість приторочує людині крила. За якусь годину я був вже біля дверей ковбасні й натиснув гудзика. До мене вийшов справжнісінький німець, огрядний, червонопикий, самовпевнений і усміхнений, ніби щойно імпортований з Баварії. Це був власник ковбасні герр Шварц. Відрекомендувавшись, він навіть простягнув до мене коротеньку руку, щоб я потиснув його пухкі пальці, оздоблені колекцією перстнів.

— Мені дуже приємно бачити щасливу людину, — приязно, з усмішкою мовив герр Шварц.

— Так, — погодився я. — Знайти роботу, не знаючи англійської мови, це дійсно щастя.

— Я не це маю на думці, — казав німець. — У жидів число 18 вважається щасливим числом. І ви прийшли до мене не десятим, а саме вісімнадцятим. Отже, це факт незаперечний, що людина ви щаслива. Відносно ж місця праці, то з жалем мушу сказати, що воно вже зайняте. Я взяв третього. Та ви не журіться. З вашим щастям ви дасте собі раду.

Я подякував німцеві за його доброзичливість і пішов собі шукати щастя деінде.

Жидівське повір'я мене не завело. Того ж таки дня я одержав від мого давнього й близького приятеля Аполлона Т. листа з грішми. Аполлон писав, щоб я не відтопував у Нью-Йорку людям мозолі на ногах, а їхав до нього. Жив він в Америці, порівнюючи зі мною, давно, не менш як півроку, і тепер десь у Пенсільванії, за Геттисбургом, у фермера-садівника обрізає на деревах гілля.

І наступного ранку я вже їхав автобусом. Мій багаж складався з цератової торбинки, що їх давали на пароплаві користатись у скрутні моменти морської хвороби. Раніше тією торбинкою скористатися мені не довелося, і тепер вона служила мені харчовим супутником. Я напхав у неї, скільки влізло хліба, сала і дві цибулини. З таким запасом поживного харчу можна б вирушати і в подорож до Геттисбургу, цього загальновідомого містечка, де під час громадської війни вирішувалась доля північної Америки. Гарне містечко, чепурне, чисте, мов несправжнє, ніби бачиш його на сцені, як декорацію до вистави історичної німецької драми.

Але мене не надто цікавило містечко, де колись на його вулицях і околицях вирішувалась доля держави, а цікавила мене власна доля. Як же мені дістатися до отієї Ортанни, де живе Аполлон? До неї яких десятків миль, а сполучення автобусового нема. Доведеться мандрувати пішки.

Мені нагодився старенький листоноша в блакитній уніформі. Збоку у нього величезна шкіряна торба.

— Де є Ортанна? — запитав я англійською мовою, раніше подивившись у список заздалегідь приготованих найконечніших речень.

Поштар витягнув з кишені окуляри, осідлав ними ніс і глянув на мене.

— Ортанна, Ортанна, — казав я, думаючи, що старий не зрозумів мене.

Але поштар не квапився розбалакуватись. Його, мабуть, цікавив мій екзотичний вигляд. Одягнений був я в усе, хоч і пошите в Америці, проте не американцем, а мешканцем таборів, за якимсь фантастичним взірцем, і уподібнивсь я, завдяки одягові, трохи цирковому клоуну, трохи довічному в'язневі й цілком хворому, що втік із божевільні.

Намилювавшись моїм одягом, поштар заховав окуляри, закинув за плечі торбу і сказав, щоб я йшов з ним. Він вивів мене в поле і почав тлумачити всіма приступними й можливими способами, як і де знайти Ортанну. Я мав іти просто дорогою яких п'ять миль, а потім з правого боку, зразу за фермою, побачу відгалуження дороги й таблицю з написом "Ортанна". Ота бічна дорога й доведе мене, куди мені треба. Чи я добре зрозумів його? Так, цілком добре. Але поштар не йняв мені віри, розповів усе спочатку, а в додаток хворостою намалював на землі мапу, зазначивши, де стоять ферми, що я їх минатиму, і яка відстань між орієнтовними пунктами.

Переконавшись, що він зробив усе можливе, поштар побажав мені на все краще. Проводжав він мене таким поглядом, ніби мені було три роки і я мав перейти вузькою кладкою вируючу річку. Я йшов берегом асфальтової дороги, що простягнулась через невисокі горби. Авта несподівано виникали й покvapно зникали. Навколо мене осінні кольори, — сірі, жовті, червоні, багряні — ніби тут ще й досі жовтень місяць, хоч

календар запевняв, що завтра розпочинається 1950-й рік. А в Америці погода нехтувала календарем. Навіть квітка якась намагалась милуватись світом Божим, показувала своє голубеньке личко з-під пучка трави.

Я зійшов з дороги і побрів бур'янами, щоб краще приглядатись до тутешньої землі й того всього, що на ній росте. Я пізнав пожовклі стебла лободи, петрового батоба, молочаю, заплутався в ожині, ще зеленів спориш і мишій. Мені хотілося знайти куш полину або деревію, потерти в руці й понюхати. Я вже почав був поринати у спогади.

Раптом чую чийсь голос. Скраю дороги стоїть авто, а біля нього жінка махає рукою, закликаючи мене. Нічого не розуміючи, підхожу. Жінка стара, худа, але нафарбована, як лялечка. На голові у неї синій капелюшок з оберемком штучних ромашок.

Мило усміхаючись, бабуса відчинила двері авта й запросила мене сідати. Я оторопів й позадкував від неї. Бабця намагалася щось довести мені, та я вже не слухав її, а шамротів бур'янами. Рожеве бабусине авто пурхнуло й зникло за горбом. І знову зупинилось біля мене інше, з червоним дахом. Тепер вже запрошувала сідати в авто приваблива чорнява молодиця без найменших ознак парфуми на її свіжому обличчі. І від цієї я відмахнувся рукою.

Запрошував мене і священник у чорному вбранні з білим на шиї ковнірцем, і двоє замурзаних хлопців, що певно повертались з роботи додому, і худенька, як скіпочка, жіночка з чотирма малими дітьми. Така увага до подорожнього немало мене дивувала. Хоч пізніше з'ясувалося, що той самий поштар, вболіваючи за мою безпорадність, у місті зупиняв авта і просив людей забрати мене й відвезти до Ортанни. Але я цього не знав. Я вважав, що це прояв милосердя до людини, яка не має авта. І боявся, бо хтозна куди мене можуть завезти. Краще вже пішки.

А щоб не надавати людям зайвого клопоту зупинятись, я перейшов на лівий берег дороги й простував то ріллею, то стернею, то бур'янами. Гонів за кілька попередку виникла сподівана ферма. І від тієї ферми мені назустріч, гавкаючи, чвалала зграя собак.

Це непереливки. З такою звіриною свого часу я мав неприємне знайомство в Дагестані. Там біля овечої кошари угледів мене собацюра з теля завбільшки, і навіть ні разу не гавкнувши, з усього розгону плигнув на мене, і я опинився на землі, як підкошений. Ще б мить, і той собацюра витягнув би з мене душу спритніше, ніж злодій витягнув з чужої кишені гаманця. На моє щастя, почувши мій несамоовитий вереск, із хижки вискочив горянин, щось крикнув і собака мусив залишити мою душу на старому місці.

А тепер виникла можливість недокінчену дагестанським собакою справу доклати його американським колегам.

Дивлячись на собак, що до мене наближались, я об щось зашпортався і ледве не впав. Зачепився за уламок жердини і не загаявся озброїтись. Собаки оточили мене, але тримались обачно і дружно гавкали.

Порівнявшись з фермою, я побачив усю родину, що вишукувалась на ґанку. Родина, нівроку, чималенька, душ із десяти. Я зняв з голови кепку і привітався. Але мені

відповіла лише маленька руденька дівчинка, кинувши в мене яблуко, причому так влучно, що воно само потрапило в мою ліву руку. Я подякував дівчинці почав те яблуко їсти.

Не покинули мене собаки й за фермою, вели мене в ескорті, мабуть, самі шкодуючи, що взяли на себе такий клопітливий обов'язок, аж поки їм на зміну на з'явилися інші, з сусідньої ферми. Тоді супроводжувачі зраділо подалися додому, а нові напосіли на мене.

Так одна згряя передавала іншій, аж поки я не доплентався до розгалуження доріг. На розі стоїть обора, а в оборі з два десятки корів, усі руді, безрогі й сумні, позвішували голови, не рухаються, як покам'яніли. Такого жалобного настрою мені не довелося бачити.

Одна корова таки підійшла до мене й, простромивши голову поміж жердини, лизнула мою цератову торбинку. І тоді я побачив, що в корови, нарівні із шкірою, недавно, мабуть, сьогодні, позрізувано роги, і кров, що лилася з ран, позапікалася на шерсті, взялася коржем.

Я витяг із торби шматочок хліба й підніс корові до губ. Вона понюхала, але їсти не схотіла. Щоб якось розважити тварину, я сказав їй:

— Звичайно, корівко, тобі, як і твоїм оцим посестрам, болить. І біль твій, як я розумію, подвійний. Крім фізичного страждання, ти зазнала й моральних болів за знівечену красу твою. Твоє становище не краще, як ще у молодії, а посивілої жінки. Але жінка може заховати свій недолік під перукою. Ти ж лисою залишишся назавжди. Нема ради, така ваша коров'яча доля. Єдине, чим можеш себе потішити, це те, що люди до людей ще жорстокіше ставляться, ніж до вас. Мабуть, Бог не дав людям рогів лише тому, що вони однаково їх один одному позбивали б. Ця утіха, хоч і мала, одначе втіха...

Моїй слухачці, мабуть, промова моя не сподобалась, відвернулась до мене хвостом.

Тепер довелося мені йти вниз, по боках дороги сади, ліс, знову сади, а попереду височіють гори. І тут ферми трапляються, але без собак. Зате мене голосно і одноставно привітали улюлюканням сотні індиків, замкнених у дротянім палаці. Напевне, їм кортіло побалакати зі мною.

Але мені не до балачок. Сонце вже низенько, незабаром заховається за гору, а чужинцеві вештатись уночі чужими степами не випадає.

Довелось мені зазнати і свинячої напасті. Я йшов ущелиною між горбів'я, або невеликих гір. Ліве узгір'я поросло лісом, а праве голе, витопане худобою. Це надто зручне пасовище відгороджене від дороги густо переплетеним колючим дротом. Аж бачу, з гори просто на мене щодуху біжить стадо рябих свиней. Здавалося, що вони не зважатимуть на загорожу, кинуться на неї, і драти порвуться, як павутина.

Одначе свині рахувались з властивістю колючого дроту. Добігши до загорожі, заюшені, ікласті, несамовито хрюкаючи, вони дивились на мене маленькими злими оченятами. Дагестанські вепри, що живуть в очеретах на північ від Махачкали, нічим не відрізнялися від цих ніби свійських тварин. У мене ніколи не виникало бажання

здибатись сам-на-сам із вепром. Я б з приємністю уникнув побачення і з цими здичавілими свинями. Та куди дінешся! І я йду дорогою, а свині попри мене хропують, рохкають, верещать і не зводять з мене лютих поглядів. Я вже думав, що мені доведеться ввійти в Ортанну з почесним супроводом свиней. Але фермер запобіг і таку можливість, спорудивши на кінці своєї власності також поперечну загорожу. І свині, опинившись в колючому кутку, вигукували мені вслід побажання, що походили не з пельок, а з самого пекла.

Міжгір'я вже позаду, переді мною долина, куди оком не кинеш — сади й сади, а серед садів містечко з кількадесяти хат і гостра, без хреста, церква. По той бік містечка круті, порослі лісом гори, за тими горами щойно заховалось сонце і зразу ж повиповзали зі своїх криївок присмерки, швидко почало сутеніти.

Та я вже в Ортанні, скоріше подібній на німецьке курортне містечко, ніж на робітничу оселю багатого фермера. Будинки вишукано пишні, асфальтові хідники, просторо, чисто.

Мене зустріла ватага хлопчаків і, щось пояснюючи, кудись повела. А люди повиходили з будинків і мовчки на мене дивилися.

Хлопчаки довели мене до одного будинку й зупинились. І зразу ж з того будинку вибігла вся родина моїх земляків. Як і належить, обійми, вітання, і зволожені очі. Дивлюсь я на своїх друзів і не пізнаю їх, якісь вони не такі, як були, посвіжили, помолодшали, зникли з їхніх облич непевність, нічого вже не залишилось таборянського, вони вже відчували себе людьми вільними й незалежними.

— Радію за вас, друзі мої! — з пафосом сказав я.

— А я турбуюся за вас, Василю, — без найменшої ознаки пафосу, навіть з іронією, відповідала мені пані Ірена, Аполлонова дружина. — За ваше майбутнє турбуюсь.

— А то ж чому? — запитав я, знаючи вдачу цієї жіночки, щедрої на дотеп.

— Не встигли на американську землю вступити, а вже вчинили веремію на весь повіт.

— Спокійніших за мене американська земля, ще, мабуть, не носила нікого.

— Еге ж, справжнісіньке двохметрове дитинча. Де ж воно бачено, щоб в Америці хтось мандрував пішки! Тут за два бльоки до крамниці їздять автом. А головне, ще й відмовляється, щоб його підвезли люди, воліє брести бур'янами. Підіймає камінчики, рве травичку, дратує собак, розмовляє з коровами, із свиньми і без кінця щось витягає з торби й жує. Навіть яблуко, що кинула в нього дівчинка, згриз. І за зайцем гнався, і якби догнав, то певно і його б ізжер. Чи може це все неправда, мої вигадки?

— Це все правда, пані Ірено, так воно й було. І я шкодую, що не зупинявся на розмову з балакучими індиками. Але звідки вам про це відомо?

— Мені? Якби ж то лише мені. Кожен фермер, кожен мешканець нашого повіту знає. Півдня всі телефони були зайняті розмовами про вас. І знаєте за кого вас сприйняли? За європейця? Азіята? Ні! Щонайменше за марсіянина, що випав або висів з повітряного корабля. До нас чутка про дивовижного мандрівника дійшла найпізніше. І я зразу сказала Аполлонові, що то ніякий планетний мандрівник, а наш Василь.

Аполлон хотів був податись вам назустріч, та його розрадила. Хай усе доходить само собою до логічного кінця.

— І дійшло, — сказав я, щоб якось приховати свою збентеженість.

— Ще ні, — заперечила пані Ірена. — Про дивного мандрівника вже повідомили редакцію столичної газети в Гаррісбургу. І можна сподіватись, що ось-ось приїде її представник, щоб на власні очі споглянути на чудисько. Тож не гаймо часу й ходімо вечеряти.

І невдовзі ми вже сиділи за столом, їли й пили, і наша трапеза, щедро оздоблена розмовами, мабуть, тягнулася б до півночі. Але нам перешкодив репортер газети. Маленький, жвавий, хоч уже й немолодий, він в одну мить зорієнтувався, де він є і з ким має справу. Оноре Бальзак колись сказав, що властивість почувати себе всюди, як у себе вдома, притаманна лише королям, повіям і злодіям. А дивлячись на цього меткого газетяра, мимоволі хотілось додати до тих зазначених осіб ще й репортерів. Він зразу ж нас усіх погнав у другу кімнату, розставив під ялинкою й сфотографував. Потім посадовив мене за стіл і почав інтерв'ю.

— Чи подобається вам Америка? — було його перше, стандартне й обов'язкове питання.

— Мені подобається скрізь, де я буваю вперше. Навіть свого часу, потрапивши в советську в'язницю, я забув про своє скрутне становище, а уважно придивлявся до людей, до обставин, в яких животіють в'язні, поводився, як екскурсант. Хоч пізніше вже було не до спостережень... А тут, в Америці, на мене летять враження, як нетля на вогонь, або вірніше, я влипаю у враження, як муха в мед. Тож Америка мені дуже подобається.

Перекладати мою тираду мала пані Ірена, як кращий у хаті знавець англійської мови. І пані Ірена подивилась на мене знищуючи поглядом, мовляв, що ти, чоловіче, натеревенив. А тоді до репортера:

— Містер Василь каже, що Америка йому подобається.

— Добре! — сказав репортер і його олівець блискавично списав майже цілу сторінку блокноту.

— Що вас найбільше вразило в Америці? — знову звернувся до мене репортер.

— Мене найбільш вразило тут те, що мої друзі, Аполлон та Ірена, швидко молодшають, а діти їхні, Таня і Сергій ростуть як на дріжджах. Якщо цей процес не припиниться, то незабаром всі вони зрівняються віком і тоді ніхто не розбере, хто з них діти, а хто батьки.

Пані Ірена трохи змінила мою відповідь. Вона сказала:

— Містер Василь вражений тим, що всі люди виглядають молодими і здоровими.

І репортер списав ще одну сторінку блокноту, а потім зірвався зі стільця й накинувся на телефон. Він викликав редакцію газети, зі швидкістю скоростріла прокричав, що має сенсаційний матеріал і потребує цілу сторінку.

— Розповідайте про своє життя, — запропонував мені репортер, зарезервувавши собі місце в газеті.

І тут ми зіткнулися з поважною перешкодою. Пані Ірена хоч і знала англійську мову, але в межах спитати — відповісти. На більше вона була ще неспроможною. Аполлон також. Що ж робити?

Але репортер довго не надумувався.

— Їдемо! — схопився він на ноги. — Їдемо до Гаррісбургу. Там у нас у друкарні є німець. Він буде перекладати. Діти можуть залишатись удома, а всі інші поїхали.

Мені вже за цілий день було досить пригод і вражень, я почувався змученим і мріяв про постіль, тому кудись їхати категорично відмовився. Не вабила подорож і пані Ірену. Але Аполлон відкараскатись від репортера не зміг, і вони поїхали вдвох.

Привезли Аполлона з Гаррісбургу опівночі, а ранком ми вже мали новорічну газету з великим нашим фотом під ялинкою і довжелезним дописом, присвяченим моїй особі. Принаймні прізвище в дописі згадувалось моє. Дещо з написаного відповідало правді, оскільки та правда не шкодила репортеровій фантазії. На фарби й витівки не поскупився. Читачі, напевне, з цікавістю сприйняли сенсаційний матеріал.

А кілька день по тому моя особа вже не цікавила й допитливих ортанських хлопчаків. З новими днями приходили й нові сенсації, без яких жити надто нудно, чи й просто не можна.

1953 р.